

تطبيق و تحليل اهداف تربيت ديني مدارس ابتدائي ايران و پاکستان

سيد ارتضي حسن رضوي^۱ | حسين كارآمد^۲

چکیده

پژوهش حاضر به منظور مقایسه اهداف تربیت دینی مدارس ابتدایی ایران و پاکستان، با استفاده از روش تطبیقی به منظور دستیابی به تشابه‌ها و تفاوت‌ها، صورت گرفته است. سند بالادستی دو کشور بر اساس موضوعات جزئی مقایسه شده و جمع‌بندی آن به صورت هفت موضوع کلی عقاید، اخلاق و آداب اسلامی، فقه و عبادات، سیره و تاریخ، معاد، راهبر و راهنما و مناسبات مذهبی به صورت نمودار و جدول ترسیم شده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که عمده تشابه اهداف به علت اسلامی بودن دو کشور و تفاوت آن به خاطر تفاوت مذهب و نظام حاکم در کشور است. یکی از یافته‌های پژوهش این است که در تعیین اهداف، چالش‌های مهم تربیتی دو کشور به صورت ویژه اهمیت داده نشده است. لذا به عنوان ارائه پیشنهادها بازنگری «اهداف» ارزیابی «رفتار دانش آموز» برای سنجش دستیابی به اهداف به صورت هوشمند نیاز دارد تا معلوم شود که اهداف محتوی مطابق با اهداف سند بالادستی است یا نه و اینکه آیا تغییری در دانش آموز مطابق با هدف ایجاد شده یا نه؟ استفاده از تجربیات یکدیگر در زمینه تعیین، دستیابی و ارزیابی اهداف برای هر دو کشور مفید خواهد بود.

کلیدواژه‌ها: اهداف دینی، تربیت دینی، مقطع ابتدایی، ایران، پاکستان

۱. کارشناسی ارشد رشته مدیریت آموزشی، گروه تعلیم و تربیت، مجتمع آموزش عالی علوم انسانی، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران. ایمیل: fatimiatrust@gmail.com
۲. عضو هیئت علمی گروه علوم تربیتی مجتمع آموزش عالی علوم انسانی اسلامی، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران

مقدمه

تربیت دینی فرزندان در سنین کودکی از اهمیت زیادی برخوردار است و در منابع اسلامی تأکید زیادی بر لزوم تربیت دینی شده است. «لَا نُوَدِّبُ أَحَدَكُمْ وَلَدَهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَتَّصِدَّقَ بِنِصْفِ صَاعٍ كُلِّ يَوْمٍ؛ به راستی که اگر یکی از شما فرزند خود را تربیت و ادب کند، برای او از صدقه هر روز به نصف صاع بهتر است». (الطبرسی، بی تا، ۱: ۲۲۲) اهداف تربیت دینی یکی از متغیرهای مهم است که می‌تواند بر رشد دینی دانش آموزان تأثیر به‌سزایی داشته باشد. اهداف تربیت دینی می‌تواند انسان را با هدف نهایی نزدیک‌تر و مشکلات عدیده جامعه را کم کند. (واعظی و کاویانی، ۱۳۹۷) در هر کشوری بنابر سیاست‌ها و برنامه‌هایش، اهداف تربیت دینی مورد نظر آن کشور می‌تواند از یکدیگر متفاوت باشد. در این میان، تلاش بر این است که نظام آموزشی هریک از کشورها با تحولات اجتماعی و پیشرفت‌های فرهنگی متناسب ملی و جهانی متناسب باشد. آشنایی و بررسی اهداف تربیت دینی به‌عنوان سرآغاز مطالعات جامع در خصوص تجارب آموزشی کشورهای مختلف به‌ویژه کشورهای که از شرایط و امکانات مشابه برخوردارند، مطرح است. برای ارتقای کمیت و کیفیت آموزش دینی لازم است از تجربیات و مهارت‌های کشورهای دیگر که در فرهنگ و مذهب مشترکات زیادی دارند و موفق‌تر هستند، استفاده شود. اقدامات دولت جدید پاکستان برای اصلاح نظام آموزشی سراسری یکی از گام‌های مهم برای تربیت دینی است. در سند راهبردی آموزش و پرورش^۱ یکی از اهداف، رشد توحیدی کودکان در پرتو روندهای نوظهور بین‌المللی و آرمان‌های بومی است. دولت پاکستان نیز برای نقد وضع موجود و سند راهبردی آموزش و پرورش، در سطح عموم فراخوان داده است.^۲ این یک فرصت بی‌نظیر است و دانشگاه دینی معتبر مثل جامعه المصطفی‌العالمیه، می‌تواند نقش مهمی برای ارائه پیشنهادها ایفا کند. به نظر می‌رسد تجربیات جمهوری اسلامی ایران در این زمینه خیلی مفید است؛ زیرا با

1. SNC (Single National Curriculum)

2. For any comments or feedback please write to inform us: sncpakistan2020@gmail.com

وجود مذاهب مختلف در کشور ایران، زندگی مسالمت آمیزی مشاهده می شود. لذا پاکستان برای طراحی یک برنامه درسی دینی مناسب و بهبود مسیرهای یادگیری دینی صحیح در سطح ابتدایی، نیاز دارد که از تجربیات جمهوری اسلامی ایران استفاده کند.

هدف اصلی این پژوهش تبیین و بررسی تفاوت و تشابه اهداف تربیت دینی پاکستان و ایران است؛ اما اهداف جزئی مقایسه اهداف تربیت دینی پاکستان و ایران بر اساس تفاوت و تشابه است و یکی از اهداف دیگر ارائه زمینه موفقیت سعادت دنیوی و اخروی دانش آموزان دوره ابتدایی متناسب با شرایط آموزش و پرورش پاکستان است. یکی از امتیازات این پژوهش این است که جدیدترین سندهای اصلی بالادست دو کشور ایران و پاکستان و بر اساس معیارهای اسلامی و با تناسب شرایط آموزشی و پرورش پاکستان انجام می شود. امید است با بهره گیری از تجربیات طولانی یکدیگر، ضعف های نظام آموزشی خود را در زمینه اهداف آموزشی رفع نمایند.

تربیت دینی فرزندان در سنین اول کودکی از اهمیت زیادی برخوردار است. درگیری های مذهبی^۱ حتی بعضی از جنگ ها و کشتار جمعی^۲ در جهان به خاطر هتک حرمت مقدسات دین و مذهب یکدیگر است. علت آن را در عدم تفاهم بین دین و مذاهب مختلف و تربیت دینی پی برد. لذا تعریف اهداف تربیت دینی اساسی ترین نیاز نظام آموزشی هر کشور است.

در این پژوهش از روش تطبیقی استفاده شده است. در مطالعات تطبیقی هدف فقط «مقایسه کردن» نیست، بلکه باید با کشف موارد تشابه و تفاوت به ملاک تشابه و تفاوت رسید و بر اساس آن به راه حل مسئله پی برد. در مطالعات تطبیقی، باید ابتدا مقایسه پذیری پدیده های مورد بررسی، اثبات شود. مقایسه جزئی کلیدی از این روش

۱. خشونت علیه شیعیان یکی از چالش عمده پاکستان می باشد و عبارت است از تهدید، تیرور و کشتار شیعیان پاکستان توسط گروه های افراط گر مذهبی تکفیری.

۲. هولوکاست (از یونانی *ὁλόκαυστον*، به معنای «همه سوزی») یا شوآ [ب] به کشتار دسته جمعی و نسل کشی نزدیک به شش میلیون یهودی اروپایی بر پایه نژاد، مذهب و ملیت در طی جنگ جهانی دوم به دست آلمان نازی و از ۱۹۴۱ تا پایان ۱۹۴۵ در اردوگاه های مرگ آلمان نازی، اطلاق می شود.

مطالعه است که طی آن «دو یا چند پدیده» و «دامنه مشخص» و «باهداف شناسایی اشتراک یا اختلاف پدیده‌ها» مورد مقایسه قرار می‌گیرد.

به‌موازات اهمیت اصل ضرورت آموزش ارزش‌ها و انتقال آن به دانش‌آموزان به‌عنوان یکی از اصول اساسی در تعلیم و تربیت، چگونگی انتقال مفاهیم به نسل‌های آتی، به‌ویژه امر به‌کارگیری قوه اندیشه^۱ و تعقل متربّی در این مسیر نیز حائز اهمیت است. در مباحث تعلیم و تربیت، معمولاً هرگاه از آموزش ارزش، به‌ویژه ارزش‌های دینی سخن به میان می‌آید، حمله تفکرات لیبرالیستی با حربه عقلانیت و دفاع از حقوق متریبیان و دانش‌آموزان پیش‌بینی می‌شود. اساس این حملات اجمالاً بر این برداشت است که آموزش ارزش نوعی القا، تلقین و تحمیل عقیده^۲ شست‌وشوی مغزی^۳ و تعطیلی عقل^۴ است و مانع رشد^۵ عقلانی متربّی، خلاقیت^۶ و قدرت تفکر انتقادی^۷ وی می‌شود. این نوع برخورد، با روح تعلیم و تربیت و آزادی انسان سازگاری ندارد.

ولی دیدگاه اسلام در باب انتقال مفاهیم از دو مشخصه برخوردار است: اول این‌که جایگاه اندیشه و تفکر در این مکتب الهی آن‌چنان رفیع است که به‌سختی می‌توان چیزی را بر آن مقدم داشت. اگر مقام تعبد و قرب به خداوند اوج رشد انسان به حساب آید که «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ»؛ (ذاریات: ۵۶) اما اساس این تعبد نیز تعقل است و اگر غیر آن باشد، یعنی اگر پرستشی مبتنی بر صرف تقلید باشد، قطعاً ارزشی ندارد. دوم این‌که این فریاد آزادمنشانه و بیدارگر اسلام به هنگام دعوت به دین است که «لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ». (بقره: ۲۵۶) در قبول دعوت اسلام، تحمیل فکری و فیزیکی جایی ندارد و

1. Brain power.
 2. Indoctrination.
 3. Brain Washing.
 4. Shutting Off the Brain
 5. Growth Barrier
 6. Creativity.
 7. Critical Thinking

تنها مأموریت انبیای الهی و رسالت پیامبر اسلام^(ص) بیدارسازی فطرت بشری بوده است. امام علی^(ع) با همین مبنا، تفکر برای راه‌های خداشناسی را با ذکر خلقت نمل آموزش می‌دهد و می‌فرماید: «وَلَوْ فَكَّرُوا فِي عَظِيمِ الْقُدْرَةِ وَجَسِيمِ النُّعْمَةِ لَرَجَعُوا إِلَى الطَّرِيقِ وَخَافُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ». (نهج البلاغه، خ ۱۸۵) اگر مردم در عظمت قدرت خدا و بزرگی نعمت‌های او می‌اندیشیدند، به راه راست بازمی‌گشتند و از آتش سوزان می‌ترسیدند.

۱. اهداف تعلیم و تربیت دینی ایران

اهداف برنامه درسی معارف دینی مدارس ابتدایی ایران در سه سطح پیش دبستانی، دوره اول ابتدایی و دوره دوم ابتدایی طبقه‌بندی شده و بر اساس مفاهیم اصلی برنامه درسی بینش^۱، گرایش^۲ و رفتار^۳ تبیین می‌شود ولی قبل از بیان سطوح سه‌گانه، اهداف کلی بیان می‌شود: (گروه پژوهش، برنامه درسی و تولید بسته‌های یادگیری حکمت و معارف اسلامی، بی تا: ۱۶)

اهداف کلی	ردیف
التزام به جهان‌بینی دینی و تلاش برای شکل دادن رفتار خود، خانواده و جامعه مطابق با آن	۱
تلاش برای آراستن خود، خانواده و جامعه به مهم‌ترین فضائل اخلاقی و پیراستن از مهم‌ترین رذایل اخلاقی	۲
تلاش برای التزام خود، خانواده و جامعه به مهم‌ترین آداب و احکام دینی و ضمن شناخت فلسفه آن‌ها	۳
تحلیل موقعیت انقلاب اسلامی و جهاد در عرصه‌های مختلف برای تحقق آرمان‌های دینی تمدنی آن	۴
تلاش برای به‌کارگیری راه‌حل‌های دینی کاربردی در مواجهه با چالش‌های دین و دین‌داری در دنیای معاصر، برای حفظ دین‌داری خود، خانواده و جامعه	۵
درک اندیشه‌ورزان مهم‌ترین مفاهیم و مضامین فلسفه اسلامی موردنیاز برای زندگی عاقلانه	۶
تقویت، گسترش و تعدیل «منش‌ها» و «مهارت‌ها» ی تفکر در تمام موقعیت‌های زندگی	۷

۱-۱. اهداف مضمون قرآن و عربی (دوره اول ابتدایی)

۱. با استفاده از الگوی مناسب قرائت و ترجمه ساده و قابل فهم عبارات، آیات و اذکار

1. Intuition.
2. Tendency.
3. Behavior.

- نماز و سوره‌های ناس تا تکاثر را به صورت جمله به جمله از حفظ می‌خواند و معنای اجمالی آن را بیان می‌کند.
۲. پیام‌های قرآنی حدیثی و ادعیه منتخب حدود (۴۰) پیام را از حفظ می‌خواند و معنای آن را بیان می‌کند.
۳. حداقل نیم جزء از سوره‌ها، آیات و قطعات منتخب قرآن را به صورت جمله به جمله و شمرده از روی رسم الخط آموزشی می‌خواند و معنای اجمالی آن را با استفاده از الگوی ترجمه ساده و قابل فهم آیات بیان می‌کند.
۴. بدانستن اینکه آیات قرآن، سخن خدا با اوست، برای فهمیدن این سخن، سکوت و توجه می‌کند.
۵. ضمن پرسشگری و گفت‌وگوی داوطلبانه، نتایج فهم خود از پیام‌ها، سوره‌ها، احادیث و ادعیه منتخب و مصادیق آن را بیان می‌کند.
۶. از پیام‌های قرآنی، احادیث و سوره‌های منتخب و مفاهیم ساده آن‌ها در گفتار، نوشتار و آثار خود استفاده می‌کند.
۷. علاقه خود را نسبت به یادگیری آیات قرآن و کلام پیامبر و اهل بیت^(ع) و به کارگیری آموخته‌های خود در زندگی نشان می‌دهد. (گروه پژوهش، برنامه درسی و تولید بسته‌های یادگیری حکمت و معارف اسلامی، بی تا: ۱۶)

۲-۱. اهداف مضمون قرآن و عربی (دوره دوم ابتدایی)

۱. با استفاده از الگوی مناسب قرائت و ترجمه ساده و قابل فهم عبارات، سوره‌های قارعه تا غاشیه را به صورت جمله به جمله از حفظ می‌خواند و معنای اجمالی آن را بیان می‌کند؛
۲. پیام‌های قرآنی، حدیثی و ادعیه و زیارات منتخب حدود (۴۰) پیام جدید را از حفظ می‌خواند و معنای آن را بیان می‌کند؛
۳. حداقل یک و نیم جزء جدید از قطعات، آیات و سوره‌های منتخب قرآن را به صورت جمله به جمله و روان از روی رسم الخط مصحف آموزشی می‌خواند و معنای اجمالی آن را با استفاده از الگوی ترجمه ساده و قابل فهم آیات بیان می‌کند.
۴. با استفاده از الگوی مناسب قرائت، حمد و سوره و اذکار نماز را با رعایت نسبی تلفظ

- حروف خاص عربی به صورت صحیح و آهنگین می خواند.
۵. ریشه ها و مشتقات واژگان آشنا و پرکاربرد بیش از (۱۰۰) بار در قرآن کریم، متون دینی رایج و واژگان مشترک فارسی را می شناسد و آن را معنا می کند.
 ۶. تأثیر سکوت و گوش دادن و توجه به معنای آیات قرآن را در فهم و عمل خود تجربه می کند.
 ۷. با تدبر در پیام های قرآنی و حدیثی و قطعات آیات و سوره های منتخب، به پرسش های ساده درباره مفاهیم و مصادیق آن ها در زندگی، پاسخ می دهد.
 ۸. از پیام های قرآنی، احادیث و سوره های منتخب و مفاهیم آن ها در گفتار، نوشتار و آثار خود استفاده می کند.
 ۹. با استفاده از مصاحف دارای ترجمه، فرهنگ نامه های معتبر قرآنی، نرم افزارها و پایگاه های اطلاع رسانی قرآنی مناسب کودکان، پاسخ پرسش های قرآنی خود را جست و جو و مطالعه می کند.
 ۱۰. محبت و احترام قلبی خود را نسبت به قرآن و کلام پیامبر و اهل بیت، با رعایت برخی از آداب خواندن و شنیدن و ارتباط با آن ها نشان می دهد.
 ۱۱. سوره های کوتاه، اذکار و دعاهایی را که حفظ کرده است، در نماز و دیگر مناسک دینی می خواند
 ۱۲. به استماع و قرائت قرآن، دعا و زیارت و حضور در مجالس و محافل قرآن و عترت و استفاده از محصولات قرآنی و مشارکت در گفتگوها و فعالیت های قرآنی و حدیثی علاقه نشان می دهد.
 ۱۳. کلمات و عبارات متن و محتوای پیام های قرآنی، احادیث، ادعیه، زیارات و سوره های درس را در میان سایر دروس و متون و محتواها به ویژه متون فارسی تشخیص می دهد.

۲. اهداف تعلیم و تربیت پاکستان

اهداف تعلیم و تربیت پاکستان، ارائه آموزش باکیفیت است که رشد فکری، اخلاقی و فیزیکی افراد را ارتقا دهد. سیستم آموزشی در پاکستان بر دستیابی به اهداف زیر متمرکز است:

دسترسی به آموزش: یکی از اهداف اولیه آموزش در پاکستان این است که اطمینان حاصل شود که همه کودکان قطع نظر از وضعیت اجتماعی یا اقتصادی

خود، به آموزش دسترسی داشته باشند.

برابری و شمولیت همگانی در آموز: هدف نظام آموزشی فراهم کردن فرصت‌های مساوی برای همه دانش‌آموزان صرف‌نظر از جنسیت، قومیت یا مذهب است. برای ایجاد جامعه‌ی صبور، منسجم، همگانی بودن آموزش و تنوع را ترویج می‌کند.

آموزش باکیفیت: هدف سیستم آموزشی در پاکستان ارائه آموزش باکیفیت بالا و مطابق با استانداردهای بین‌المللی است. لذا بر بهبود شیوه‌های تدریس و یادگیری، توسعه برنامه درسی و روش‌های ارزیابی تمرکز دارد.

توسعه مهارت: هدف آموزش در پاکستان تجهیز دانش‌آموزان به علم، مهارت‌ها و نگرش‌های لازم برای پاسخگویی به خواسته‌های دنیای مدرن است. لذا بر توسعه تفکر انتقادی، حل مسئله و مهارت‌های ارتباطی و همچنین ترویج کارآفرینی و نوآوری تمرکز دارد.

آموزش مدنی: هدف سیستم آموزشی در پاکستان ایجاد شهروندانی مسئول و فعال است که از حقوق و مسئولیت‌های خود آگاه باشند. لذا ارزش‌های دموکراتیک، احترام به حقوق بشر و تحمل تنوع را ترویج می‌کند.

توسعه اقتصادی: هدف آموزش در پاکستان کمک به توسعه اقتصادی با تولید نیروی کار ماهر و مولد است. لذا بر توسعه مهارت‌های حرفه‌ای و ارائه آموزش فنی برای پاسخگویی به تقاضاهای بازار کار تمرکز دارد.

به‌طورکلی، سیستم آموزشی در پاکستان به دنبال ارائه آموزشی است که نیازهای افراد، جامعه و اقتصاد را برآورده کند؛ زیرا هدف آن ایجاد جامعه‌ای عادلانه‌تر، مرفه‌تر و فراگیرتر است.

۱-۲. اهداف تعلیم و تربیت دینی

برخی از اهداف تربیت دینی در سیاست ملی آموزش و پرورش در زیر آورده شده است:

۱. احیای نظام آموزشی موجود به منظور تأمین نیازهای اجتماعی، سیاسی و معنوی افراد و جامعه.
۲. ایفای نقش اساسی در حفظ آرمان‌هایی که منجر به ایجاد پاکستان شد و تقویت مفهوم ایدئولوژی اساسی در چارچوب اخلاق اسلامی مندرج در قانون اساسی

۱۹۷۳ جمهوری اسلامی پاکستان.

۳. ایجاد حس وحدت و ملیت و ترویج تمایل به ایجاد یک دولت رفاه برای مردم پاکستان.
۴. ارتقای انسجام ملی با احترام به همه ادیان و مذاهب و به رسمیت شناختن تنوع فرهنگی و قومی.
۵. ترویج هماهنگی اجتماعی و فرهنگی از طریق استفاده آگاهانه از فرآیند آموزشی.
۶. فراهم کردن و تضمین فرصت‌های آموزشی برابر برای همه شهروندان پاکستان و فراهم کردن امکانات کافی برای اقلیت‌ها برای توسعه فرهنگی و مذهبی آن‌ها که آن‌ها را قادر می‌سازد تا به طور مؤثر در تلاش‌های ملی عمومی مشارکت کنند.
۷. ایجاد فردی متکی به خود، توانایی تفکر تحلیلی و اصیل، عضوی مسئول جامعه و شهروند جهانی.
۸. با هدف پرورش شخصیت کلی فرد: پویا، خلاق و قادر به رویارویی با حقیقت که از مطالعه عینی واقعیت بیرون می‌آید.
۹. پرورش افراد متعهد به ارزش‌های دموکراتیک و اخلاقی، آگاه به حقوق اساسی بشر، پذیرای ایده‌های جدید، داشتن احساس مسئولیت شخصی و اجتماعی در فعالیت‌های تولیدی در جامعه برای منفعت عمومی.
۱۰. احیای اعتماد به نظام آموزشی بخش دولتی از طریق بالا بردن کیفیت آموزش ارائه شده در مؤسسات دولتی از طریق تعیین استانداردها برای نهاده‌ها، فرآیندها و خروجی‌های آموزشی و نهادینه‌سازی فرآیند نظارت و ارزشیابی از پایین‌ترین به بالاترین سطوح.
۱۱. توانمند ساختن فرد برای کسب معاش متناسب از طریق مهارت‌هایی که به اقتصاد ملی کمک می‌کند و او را قادر می‌سازد تا انتخاب‌های آگاهانه‌ای در زندگی داشته باشد. (MFEPT, 2017, p 16)

۲-۲. ماتریس اهداف (MFEPT, 2017, p. 17)

اهداف آموزش و پرورش ملی				مبانی
وحدت ملی / انسجام	ایدئولوژی اساسی پاکستان همان‌طور که در قانون اساسی آمده است	تاریخ نهضت آزادی پاکستان	نیازهای اجتماعی، سیاسی و معنوی افراد و جامعه	مبانی فلسفی و تاریخی
هماهنگی اجتماعی و فرهنگی	تسهیلات به اقلیت‌ها برای توسعه مذهبی، فرهنگی و اقتصادی آن‌ها	فرصت‌های آموزشی مساوی برای همه شهروندان	احترام به همه ادیان، مذاهب، تنوع فرهنگی برای انسجام ملی	مبانی اجتماعی و فرهنگی
شهروندی جهانی (روندها و عناوین نوظهور قرن ۲۱)	قبول مسئولیت اجتماعی (آموزش شهروندی).	تفکر تحلیلی تفکر پکر و اصیل	رشد شخصیت فردی (متکی به خودش)	مبانی روانشناسی
بهره‌وری برای منفعت عمومی	ارزش‌های دموکراتیک و اخلاقی، حقوق بنیادین بشر، رویا به ایده‌های جدید	رویکرد علمی؛ کشف حقیقت از طریق تحقیق	خلاقیت و باز بودن	مبانی روانشناسی
نظارت و ارزیابی	استانداردهای فرآیندهای آموزشی	استانداردهای ورودی و خروجی‌های آموزشی	بهبود کیفیت آموزش	مبانی روانشناسی
انتخاب آگاهانه در زندگی.	کمک به اقتصاد ملی	برای اینکه فرد بتواند امرارمعاش خود را از طریق مهارت‌ها به دست آورد	مشارکت در فعالیت‌های تولیدی در جامعه به نفع همگانی.	مبانی اقتصادی

۲-۳. اهداف کلی آموزش دینی پاکستان

اهداف کلی	ردیف
آموزش اصول اساسی اسلام از جمله اعتقادات، اعمال و مناسک آن.	۱
آموزش زبان عربی به دانش‌آموزان برای خواندن و درک قرآن.	۲
القای ارزش‌ها و اخلاق در دانش‌آموزان بر اساس آموزه‌های اسلامی.	۳
ترویج فرهنگ و سنت‌های اسلامی در بین دانش‌آموزان جوان.	۴
ایجاد حس احترام و قدردانی نسبت به تاریخ اسلام و کمک‌های آن به جهان.	۵
تشویق دانش‌آموزان به سبک زندگی با فضیلت بر اساس اصول اسلامی.	۶
ترویج هماهنگی و مدارا بین ادیان در بین دانش‌آموزان.	۷

به‌طورکلی، تعلیم و تربیت دینی در مدارس ابتدایی پاکستان با هدف توسعه ارزش‌های دینی و اخلاقی دانش‌آموزان و تربیت شهروند مسئولیت‌پذیر و دلسوز است که می‌توانند به‌طور مثبت به جامعه کمک کنند.

۳. تشابهات اهداف دینی در پاکستان و ایران دوره ابتدایی (اول تا پنجم)

به دلیل فرهنگ و دین مشترک پاکستان و ایران در اهداف تعلیم و تربیت دینی، شباهت‌هایی بین اهداف تربیت دینی در سند بالادست دو کشور وجود دارد. درحالی‌که شباهت‌هایی در اهداف تربیت دینی پاکستان و ایران وجود دارد، توجه به این نکته مهم است که ویژگی‌های تربیت دینی می‌تواند بین مدارس و مناطق مختلف پاکستان متفاوت باشد.^۱ در ادامه تشابه اهداف آموزش دینی ابتدایی (اول تا پنجم) پاکستان و ایران در چند عنوان کلی دینی و مهم بررسی شده است:

۳-۱. اهداف قرآن و حدیث

پاکستان	ایران	اهداف قرآنی آموزش دینی ابتدایی اول تا پنجم
✓	✓	روخوانی قرآن
✓	✓	روان خوانی قرآن
✓	✓	تجوید قرآن
✓	✓	تجوید عملی قرآن
✓	✓	حفظ قرآن (بعضی از سوره‌ها)
✓	✓	مفاهیم قرآن (بعضی از آیات)
✓	✓	حفظ احادیث (بعضی از احادیث)

۱. باوجود تصویبات و فعالیت‌های وزارت آموزش و پرورش، یکپارچگی محتوای دینی به‌طور کامل در پاکستان اتفاق نیفتاده است.

۲-۳. اهداف اعتقادی

پاکستان	ایران	اهداف اعتقادی آموزش دینی ابتدایی اول تا پنجم
✓	✓	اصول دین ۱/ ارکان اسلام ۲
✓	✓	توحید، دوست و یاور دانستن خداوند
✓	✓	انبیاء اولوالعزم به‌ویژه نبی اکرم (ص) و پیامبران بزرگ
✓	✓	اصحاب پیامبر
✓	✓	معاد و رابطه آن با عمل
✓	✓	اولیای دین، بزرگان و شخصیت‌های اسلامی
✓	✓	قرآن روخوانی، روان خوانی و تجوید و ترجمه برخی از سوره‌ها
✓	✓	ترجمه بعضی از احادیث منتخب و ساده
✓	✓	آموزش نماز و احکام ضروری مربوط به نماز و روزه
✓	✓	نمازهای واجب را با رغبت خواندن.
✓	✓	زمان‌ها و مکان‌های مقدس و مهم ۳
✓	✓	باعلاقه حضور در مسجد و آداب آن

۳-۳. اهداف اخلاقی

پاکستان	ایران	اهداف اخلاقی آموزش دینی ابتدایی اول تا پنجم
✓	✓	راست‌گو و امین
✓	✓	مؤدب و مهربان و عفو و بخشش
✓	✓	به عهد خود پای بند
✓	✓	اطاعت و احترام والدین
✓	✓	احترام به بزرگ‌ترها را وظیفه خود می‌داند و به نظرات آن‌ها توجه می‌کند.
✓	✓	شجاع و صبور

۱ در مذهب اهل بیت اصول دین: توحید، عدل، نبوت، امامت و قیامت است.
 ۲ در مذهب اهل سنت ارکان اسلام: توحید، نبوت، نماز، روزه و زکات است.
 ۳ با اختلاف نظر مذهب.

✓	✓	تمیز بودن و پاکیزگی
✓	✓	تکالیف شخصی روزانه خود را شخصاً انجام دادن.
✓	✓	امیدوار و با نشاط بودن و مواجهه بدون ترس با مشکلات
✓	✓	رفتارهای منطقی و با دلیل.
✓	✓	کلمات محبت‌آمیز و دوستانه.
✓	✓	نظم و انضباط در خانه، مدرسه و اجتماع.

۳-۴. اهداف اجتماعی

پاکستان	ایران	اهداف اجتماعی آموزش دینی ابتدایی اول تا پنجم
✓	✓	وظایف خود در مقابل خانواده، دوستان و همسایگان.
✓	✓	دوست داشتن اعضای خانواده کمک در انجام کارها.
✓	✓	احترام به معلمین و اولیای مدرسه.
✓	✓	قانع به حق خود و رعایت حقوق دیگران.
✓	✓	همکاری با دیگران.
✓	✓	رعایت مقررات اجتماعی.
✓	✓	پای بند بودن انجام وظایف و مسئولیت‌ها.
✓	✓	قدرشناس و تشکر به خدمت دیگران.
✓	✓	آداب سخن گفتن.
✓	✓	خدمت کردن به میهن و مردم خود.

۳-۵. اهداف زیستی

پاکستان	ایران	اهداف زیستی آموزش دینی ابتدایی اول تا پنجم
✓	✓	در نشستن و راه رفتن، استفاده از قوای بدنی.
✓	✓	رعایت بهداشت فردی و اجتماعی.
✓	✓	کوشا بودن در حفظ محیط زیست.

۳-۶. اهداف سیاسی

پاکستان	ایران	اهداف سیاسی آموزش دینی ابتدایی اول تا پنجم
✓	✓	احترام به پرچم کشور، حفظ سرود ملی.
✓	✓	آشنایی با زندگی بنیان‌گذار کشور و از او به بزرگی یاد کردن.
✓	✓	علاقه‌مندی به حکومت دینی و مردم‌سالاری دینی.
✓	✓	دوست داشتن مسلمانان و اهتمام به امور آنان.
✓	✓	شناسایی و احساس همبستگی به اقوام مختلف کشور خودش.
✓	✓	دوست داشتن عدالت‌خواهی و حق‌طلبی.
✓	✓	شناختن سران کفار و مشرکین صدر اسلام و اعمال آن‌ها نسبت به پیامبر و مسلمین.
✓	✓	شناختن مفهوم وحدت و امنیت ملی.

۳-۷. اقتصادی

پاکستان	ایران	اهداف سیاسی آموزش دینی ابتدایی اول تا پنجم
✓	✓	بیکاری و راحت‌طلبی را از عوامل شکست فرد و جامعه داشتن.
✓	✓	احترام به مالکیت خود و دیگران.

۴. تفاوت‌های اهداف تربیت دینی در پاکستان و ایران دوره ابتدایی (اول تا پنجم)

به دلیل تفاوت در مذهب، فرهنگ محلی بعضی مناطق و ایدئولوژی‌های سیاسی، تفاوت‌های قابل توجهی نیز بین اهداف تربیتی دینی در اسناد بالادست دو کشور وجود دارد. در اینجا چند تفاوت کلی بین اهداف تربیت دینی در پاکستان و ایران بیان می‌شود:

پاکستان	ایران	اهداف اعتقادی آموزش دینی ابتدایی اول تا پنجم
×	✓	خانندان پیامبر (اهل بیت) تا حدودی آشناست و آنان را دوست دارد. ^۱
×	✓	معنای تولی و تبری را می‌داند.

۱. علاقه شدید به اهل بیت^(ع) بین اهل سنت و مذهب اهل بیت وجود دارد ولی باز هم در نصاب جدید اهل بیت را از محتوای درسی حذف کرده‌اند.

✗	✓	افراد محرم و نامحرم را تشخیص می‌دهد و احکام مربوط را رعایت می‌کند.
✗	✓	مسائل مربوط به سن تکلیف و احکام را در حد ضرورت می‌داند و به آن عمل می‌کند
✗	✓	با حلال و حرام آشنا است و احکام مربوط را در حد ضرورت رعایت می‌کند.
✗	✓	معنای امریه معروف و نهی از منکر را می‌داند
✗	✓	به مجاهدین در راه خدا و شهدا احترام می‌گذارد.
✓	✗	شناخت خلفای راشدین و الگو دانستن آن‌ها ^۱

۱-۴. اهداف اخلاقی

پاکستان	ایران	اهداف اخلاقی آموزش دینی ابتدایی اول تا پنجم
✗	✓	مظاهر حیا و عفت در دانش آموز آشکار است.
✗	✓	برای رسیدن به موفقیت پشتکار دارد و تلاش می‌کند.
✗	✓	پوشش اسلامی را دوست دارد و آن را رعایت می‌کند.
✗	✓	اوقات فراغت خود را با فعالیت‌ها و بازی‌های مناسب پر می‌کند.
✗	✓	ظاهری آراسته دارد.
✗	✓	برای انجام کارهای خوددوستانش را به‌زحمت نمی‌اندازد.
✗	✓	به همکلاسان و همسالان خود در انجام وظایف یادگیری کمک می‌کند.
✗	✓	در برابر رفتارهای ناپسند خود پوزش خواسته و رفتار خود را اصلاح می‌کند.

۲-۴. اهداف اجتماعی

پاکستان	ایران	اهداف اجتماعی آموزش دینی ابتدایی اول تا پنجم
✗	✓	به دست آوردن حق خود از راه‌های درست.
✗	✓	دوش داشتن همکلاسی‌های و کمک به آن‌ها.
✗	✓	فعالیت‌های گروهی.
✗	✓	عمل به مقررات مدرسه.
✗	✓	نقدپذیری اصلاحی دیگران.
✗	✓	امریه معروف به اشتباهات دیگران را با رعایت احترام.

۱ در ایران موضوعات مختلف فیه فقط در میان پیروان همان مذهب مربوط، تدریس می‌شود.

۳-۴. اهداف زیستی

پاکستان	ایران	اهداف زیستی آموزش دینی ابتدایی اول تا پنجم
x	✓	محافظت و استفاده حواس خود
x	✓	افزایش قابلیت‌های جسمی خویش با تمرین‌ها و بازی‌های مناسب.
x	✓	رعایت نکات ایمنی.
x	✓	مراقبت‌های بهداشتی در برابر امراض.
x	✓	کوشا بودن در حفظ سلامتی خود و دیگران.

۴-۴. اهداف سیاسی

پاکستان	ایران	اهداف سیاسی آموزش دینی ابتدایی اول تا پنجم
x	✓	شناخت نظام جمهوری اسلامی
x	✓	درک اهمیت استقلال و آزادی در پیشرفت جامعه.
x	✓	شناختن سران کفار و مشرکین معاند با اسلام در زمان حاضر.

۵-۴. اهداف اقتصادی

پاکستان	ایران	اهداف اقتصادی آموزش دینی ابتدایی اول تا پنجم
x	✓	دوست داشتن انجام کارهای مفید، و احترام به کارگر
x	✓	تمیز و سالم نگه‌داشتن وسایل شخصی و عمومی.
x	✓	در استفاده و حفظ اموال عمومی به‌عنوان ثروت ملی کوشیدن.
x	✓	شناخت از مشاغل و حرف موجود.
x	✓	علاقه‌مندی به تولیدات داخلی.

۵. علت تفاوت‌های اهداف دینی (ابتدایی اول تا پنجم)

با وجود اینکه هر دو کشور ایران و پاکستان اسلامی است، ولی تفاوت‌های اهداف

دینی دو کشور برگرفته از تفاوت‌های ذیل است:

۱. تفکر و نگاه دولت‌های دو کشور به تعلیم و تربیت؛

۲. تفاوت چشم انداز تعلیم و تربیت؛

۳. تفاوت اهداف تعلیم و تربیت؛

۴. تفاوت فلسفه تعلیم و تربیت؛

۵. تفاوت مذهب اکثریت مردم کشور؛

۶. تفاوت اصول ناظر بر محتوای آموزش دینی.

نتیجه گیری

یک نظام تربیتی خوب از لحاظ نظری، باید دارای این مؤلفه‌ها باشد؛ چشم انداز، اهداف نهایی، کلی و جزئی تعلیم تربیت، مبانی اساسی تعلیم و تربیت (هستی‌شناسی، انسان‌شناسی، معرفت‌شناسی، ارزش‌شناسی، دین‌شناختی)، مبانی سیاسی، حقوقی، روان‌شناختی، جامعه‌شناختی، اصول تعلیم و تربیت، روش‌های تعلیم و تربیت، موقعیت تربیتی فعلی مخاطب و بر اساس قرآن و سنت برای تربیت ساحت‌های: دینی، اقتصادی، علمی، اجتماعی، بدنی، هنری برنامه‌ریزی تعلیم و تربیت انجام شود و منابع انسانی و غیرانسانی ضروری و لازم برای اجرای برنامه‌ریزی تربیت یا آماده شوند.

آمار ذیل وضعیت فعلی اهداف دینی دو کشور ایران و پاکستان را نشان می‌دهند:

اهداف	موارد تشابه	موارد تفاوت	ایران	پاکستان	ایران	پاکستان
قرآن و حدیث	۷	۰	۰	۰	✓	✗
اعتقادی	۱۲	۸	۷	۱	۱	۷
اخلاقی	۱۲	۸	۸	۰	۰	۸
اجتماعی	۱۰	۶	۶	۰	۰	۶
زیستی	۳	۵	۵	۰	۰	۵
سیاسی	۸	۳	۳	۰	۰	۳
اقتصادی	۲	۵	۵	۰	۰	۵
جمع	۵۴	۳۵	۳۴	۱	۱	۳۴

طبق این آمار، ۵۴ مورد تشابه در و ۳۵ مورد تفاوت اهداف دینی ایران و پاکستان وجود دارد، ۸ مورد اعتقادی، ۸ مورد اخلاقی، ۶ مورد اجتماعی، ۵ مورد زیستی، ۳ مورد سیاسی و ۵ مورد اقتصادی در اهداف درسی ایران بیشتر از پاکستان است تنها یک مورد در اهداف دینی پاکستان «شناخت خلفای راشدین و الگودانستن آنها» وجود دارد که آن به عنوان اهداف دینی ایران برای پیروان اهل سنت اختصاص داده شده.

فهرست منابع

قرآن

نهج البلاغه

۱. الطبرسي، رضي الدين، (بی تا)، مکارم الاخلاق، (المحقق: محمد الحسين الاعلمي)، بیروت: مؤسسة الأعلمي للمطبوعات
۲. گروه پژوهش، برنامه درسی و تولید بسته‌های یادگیری حکمت و معارف اسلامی، (بی تا)، راهنمای برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری حکمت و معارف اسلامی، تهران: وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
۳. واعظی، سید حسین؛ کاویانی، پروانه، (آذر، ۱۳۹۷)، مقایسه اهداف، محتوا و روش‌های ارزشیابی تربیت دینی مقطع ابتدایی در ایران و کشور اروپایی انگلستان، علوم اجتماعی شوستر، سال ۱۲ پاییز، شماره ۳ (پیاپی ۴۲)، ص ۲۶۷ - ۲۸۶.
4. MFEPT. (2017). NATIONAL CURRICULUM FRAMEWORK PAKISTAN. Islamabad, <https://www.pc.gov.pk/uploads/report/NCF.pdf>

